

Issues of improving the procedure for the internship of a person applying for the status of an advocate

Alibek MATMUROTOV¹

Tashkent State University of Law

ARTICLE INFO

Article history:

Received December 2022

Received in revised form

15 December 2022

Accepted 20 January 2023

Available online

25 February 2023

Keywords:

advocate,
trainee lawyer,
internship,
head of the internship of an
advocate's trainee,
characteristics,
exemption from the
internship.

ABSTRACT

This article analyzes the issues of passing an internship, the procedure for admission to an internship as those put up for obtaining the status of an advocate, introducing a register of the head of the internship and an intern advocate, expanding the list of persons exempted from the internship, and also expressed opinions on the possibility of introducing their positive experience into national legislation on basis of the legislation of foreign states.

2181-1415/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol4-iss1-pp118-131>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Advokat maqomiga ega bo'lishga talabgor shaxsning stajirovka o'tash tartibini takomillashtirish masalalari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

advokat,
advokat stajyor,
stajirovka,
advokat stajorning
stajirovka rahbari,
tavsifnoma,
stajirovkadan ozod qilish

Ushbu maqolada advokat maqomiga ega bo'lish uchun stajirovka o'tash, stajirovkaga qabul qilish tartibi, stajirovka rahbari va advokat stajyor reyestrini yuritish, stajirovkadan ozod qilinadigan shaxslar ro'yxatini kengaytirish masalalari xorijiy davlatlar qonunchiligi asosida tahlil qilingan hamda ularning ijobiy tajribasini milliy qonunchilikka joriy etish imkoniyatlari haqida fikr yuritilgan.

¹ Acting Associate Professor, Tashkent State University of Law, Tashkent, Uzbekistan.
E-mail: alibekmatmurotov@gmail.com

Вопросы совершенствования порядка стажировки лица, претендующего на получение статуса адвоката

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

адвокат,
стажер адвоката,
стажировка,
руководитель стажировки
стажера адвоката,
характеристика,
освобождение от
стажировки.

В данной статье проанализированы вопросы прохождения стажировки, порядка приема на стажировку в качестве выставленных для получения статуса адвоката, введения реестра руководителя стажировки и стажера адвоката, расширения перечня лиц, освобождаемых от стажировки, а также высказаны мнения о возможности внедрения их положительного опыта в национальное законодательство на основе законодательства иностранных государств.

KIRISH

Advokat stajyorning samarali stajirovka o'tashi advokat maqomiga ega bo'lishda katta ahamiyatga ega hisoblanadi. Bugungi kunda stajirovka o'tash bilan bog'liq amaldagi qonunchilikni tahlil qilish shuni ko'rsatmoqdaki, advokat maqomiga ega bo'lishga talabgor shaxs tomonidan stajirovkani o'tash nisbatan oson va sodda, shu bilan birga, ushbu talabni bajarish uchun nomigagina amalga oshirilmoqda.

Advokat maqomiga ega bo'lishga talabgor shaxs nazariy bilimlarni egallash bilan birga yetarlicha amaliy ko'nikmalarni ham qo'lga kiritishi lozim bo'ladi. Mamlakatimizda advokat stajyorining stajirovka o'tash bilan bog'liq faoliyatini tashkil etish "Advokatura to'g'risida"gi Qonun hamda O'zbekiston Respublikasi Fdliya vazirining buyrug'i bilan tasdiqlangan "Advokat stajyorining faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risida"gi Nizom [1] bilan tartibga solinadi.

MATERIAL VA TADQIQOT USULLARI

Ishda mantiqiy, qiyosiy-huquqiy, ilmiy manbalarni aniq tadqiq etish statistik ma'lumotlar tahlili, qonun hujjatlarini sharhlash, qonunni qo'llash amaliyotini o'rganish kabi usullardan foydalanilgan.

NATIJALAR VA ULARNING MUHOKAMASI

Advokat maqomiga ega bo'lishga talabgor shaxsning stajirovka o'tash talabi bo'yicha A.V.Ragulin va M.S.Shayxullinlarning fikricha, bo'lajak advokatning kasbiy tayyorgarligi aynan stajirovka shaklida bo'lishi maqsadga muvofiqdir [2].

Y.Soloveva ushbu olimlarning fikrlarini qo'llab-quvvatlagan holda: "advokatlik kasbi asoslarini o'rgatishga qaratilgan stajirovka advokaturaga tayyorgarlikning majburiy bosqichi bo'lishi kerak", – deb ta'kidlaydi [3].

B.Salomov yuqoridagi olimlarning fikriga o'xshash "kelajakda ushbu yo'nalishda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarning oldini olish va advokatlik amaliyoti bilan shug'ullanishga jazm qilgan har bir shaxsni advokaturaga oid dastlabki ko'nikmalarini hosil qilish uchun sohaga yangi kirib kelgan barcha talabgorlarni majburiy stajirovka o'tashni nazarda tutuvchi norma qonun hujjatida belgilab qo'yilishi lozim" degan nuqtayi nazarni ilgari surgan [4].

Bir guruh olimlar, xususan, N.Mamedova va V.Golubevlarning "shaxs advokatlik tuzilmalarida olti oy davomida stajirovka o'tagan bo'lishi lozim, shu bilan birga, yuridik mutaxassislik bo'yicha kamida ikki yillik ish stajiga ega bo'lish yoki advokatlik tuzilmalarida bir yildan ikki yilgacha stajirovka o'tashi kerak" [5], degan fikrlariga qo'shilamiz.

A.V.Ragulin, M.S.Shayxullin, Y.Soloveva va B.Salomovlar tomonidan yuqorida bildirilgan fikrlarga to'liq qo'shilib bo'lmaydi. Fikrimizcha, advokat maqomiga ega bo'lishga talabgorga qo'shimcha imkoniyat berish maqsadida stajirovka talabini qat'iy zaruriy talab sifatida belgilamaslik lozim. Ushbu talabning muqobili sifatida ma'lum bir muddat davomida yuridik mutaxassislik bo'yicha ish stajiga ega bo'lish talabini belgilash maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Xorijiy mamlakatlar qonunchiligini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, stajirovka o'tash talabi ayrim davlatlarda (Rossiya Federatsiyasi, Ukraina, Tojikiston, Moldova, Belarus, Gruziya, Litva, Polsha) advokat maqomiga ega bo'lishga, Turkmanistonda esa advokatlik faoliyatini amalga oshirishga ruxsat beruvchi litsenziya olish uchun belgilangan. Nazarimizda, xalqaro tajribani inobatga olib, stajirovka o'tash talabini advokat maqomiga ega bo'lishga qo'yilgan talab sifatida belgilash kerak.

Milliy qonunchilikda stajirovka o'tash uchun advokat maqomiga ega bo'lishga talabgor shaxs bir nechta talablarga javob berish kerak. Xususan, O'zbekiston fuqarosi bo'lish, oliy yuridik ma'lumotga ega bo'lish talablari mavjud. Shu bilan birga, ayrim shaxslarga cheklovlar belgilangan. Masalan, shaxs muomalaga layoqatsiz yoki muomala layoqati cheklangan bo'lsa, shuningdek, sudlanganlik holati tugallanmagan yoki sudlanganligi olib tashlanmagan bo'lsa, advokat stajyori sifatida ishga qabul qilinmaydi.

O'zbekiston Respublikasining "Advokatura to'g'risida"gi Qonunining

81-moddasi tahlili shuni ko'rsatmoqdaki, oliy yuridik ma'lumotga ega bo'lgan shaxs advokat stajyori bo'lish mumkin. Ammo "Advokat stajyorining faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risida"gi nizomning 3-bandida "O'zbekiston Respublikasining fuqarosi" bo'lishi kerakligi belgilangan. Mazkur talabni qonunchilikda turlicha atamalar qo'llanilganligi sababli muvofiqlashtirish kerak.

Bizningcha, O'zbekiston Respublikasining "Advokatura to'g'risida"gi Qonunida "shaxs" atamasi to'g'ri qo'llanilgan. Mamlakatimizda O'zbekistonda yashash guvohnomasiga ega bo'lgan chet davlat fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga advokat bo'lish imkoniyati yaratilishi kerakligi to'g'risida takliflar ilmiy jihatdan asoslantirilgan.

Yuqorida ko'rsatilgan talablarga javob beradigan talabgor shaxs o'zining xohishiga ko'ra, stajirovkani o'tash uchun advokatlik tuzilmasidan biriga ariza bilan murojaat qiladi. Arizaga quyidagi hujjatlar ilova qilinishi belgilangan: "advokat maqomiga ega bo'lishga talabgor shaxs to'g'risidagi ma'lumotlardan iborat shaxsiy varaqa, O'zbekiston Respublikasi fuqarosi pasportining nusxasi, tarjimayi hol, oliy yuridik ma'lumot to'g'risidagi diplom (nusxasi olinib, asli qaytariladi), mehnat daftarchasi, birinchi marta ishga kirayotgan talabgorlar bundan mustasno, o'qish (avvalgi ish) joyidan tavsifnoma" [6].

Advokat stajyorining faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomning 5-bandidagi "O'zbekiston Respublikasi fuqarosi pasportining nusxasi" so'zlari "O'zbekiston Respublikasi fuqarosi pasportining nusxasi yoki O'zbekiston Respublikasi hududida identifikatsiyalovchi ID-karta nusxasi yoxud chet el fuqarosi va fuqaroligi bo'lmagan shaxs tomonidan olingan O'zbekiston Respublikasida yashash guvohnomasi nusxasi" so'zlari bilan almashtirilishi zarur.

2019-yil 31-oktabrda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-4502-son qarori [7] qabul qilingan. Mazkur qarorga muvofiq, 2020-yil 1-yanvardan ro'yxatdan o'tkaziladigan mehnat shartnomalaridagi ma'lumotlar asosida "YAMMT" IDAKda

avtomatik tarzda shakllantiriladigan xodimning mehnat faoliyati to'g'risidagi ma'lumotlarni o'z ichiga oluvchi elektron mehnat daftari joriy etilgan.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil

5-dekabrda 971-son qarori bilan tasdiqlangan "Yagona milliy mehnat tizimi" idoralararo dasturiy-apparat kompleksida mehnat shartnomalarini ro'yxatdan o'tkazish, elektron mehnat daftarchalarini shakllantirish va yuritish tartibi to'g'risidagi nizom[8]da xodimning elektron mehnat daftarchasi tushunchasiga ta'rif berilgan hamda unda ko'rsatiladigan ma'lumotlar to'liq bayon qilingan.

Shu munosabat bilan, Advokat stajyorining faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomning 5-bandidagi "mehnati daftarchasi, birinchi marta ishga kirayotgan talabgorlar bundan mustasno" so'zlari "mehnati daftarchasi yoki xodimning elektron mehnati daftarchasi, birinchi marta ishga kirayotgan talabgorlar bundan mustasno" so'zlari bilan almashtirilishi mantiqan to'g'ri va maqsadga muvofiq bo'ladi.

Shundan so'ng advokatlik tuzilmasida talabgorning nazariy bilimlari va amaliy ko'nikmalarining umumiy holati hamda unga stajirovka o'tash nima uchun zarurligini aniqlash maqsadida talabgor va advokatlik tuzilmasining (hududiy boshqarmaning) rahbari o'rtasida suhbat tashkil qilinadi.

Suhbat natijasiga ko'ra, quyidagi qarorlardan biri qabul qilinadi hamda stajyorlikka qabul qilish va stajirovka rahbarini tayinlashga oid ma'lumotlar advokatlik tuzilmasining (hududiy boshqarmaning) rahbari tomonidan chiqariladigan buyruqda aks ettiriladi:

- 1) talabgorni stajyorlikka qabul qilish haqida qaror;
- 2) talabgorni stajyorlikka qabul qilishni rad etish haqida qaror.

Stajirovkaning asosiy vazifasi talabgorni advokat maqomiga ega bo'lish uchun tayyorlash, uning nazariy bilimlarini oshirish hamda kasbga oid bilim va ko'nikmalarini hosil qilishdir. Shundan kelib chiqib, advokat stajyorga rahbar sifatida zarur kasbiy fazilatlarga ega bo'lgan, advokatlik faoliyati bilan ma'lum bir muddat davomida uzluksiz shug'ullangan, yetarlicha kasbiy bilim va ko'nikmalarga ega advokatni tayinlash kerak bo'ladi. Chunki advokat stajyorning advokat maqomini olishda stajirovka rahbarining o'rni katta ahamiyatga ega. Shu bois, tadqiqot doirasida stajirovka rahbariga qo'yilgan talablar hamda unga bog'liq holatlarni o'rganish va tahlil qilish muhimdir.

Xorijiy davlatlarning bu boradagi tajribasini o'rganadigan bo'lsak, Ukraina [9]da alohida stajirovka rahbarlari reyestri mavjud bo'lib, ushbu ro'yxatga kirish uchun advokat hududiy advokatlar kengashiga murojaat qilishdan oldin uch yil davomida intizomiy jazoga (ogohlantirish bundan mustasno) tortilmagan bo'lishi lozim.

Litva qonunchiligi[10]da esa belgilangan muddat davomida Litvaning amaliyotchi advokatlari ro'yxatidagi advokat stajirovka rahbari bo'lishi mumkin, shuningdek, stajirovka rahbari bo'lish uchun amalda intizomiy javobgarlikka tortilgan jazoga ega bo'lmasligi kerak.

Bu masala bo'yicha Moldova qonunchiligi[11]da stajirovka rahbarida advokat stajyori uchun yetarli joy bo'lishi, qonunchilikda belgilangan muddat davomida advokatlik faoliyati bilan shug'ullangan va benuqson obro'-e'tiborga ega bo'lishi shartligi belgilangan.

Endi stajirovka rahbari bo'lish uchun qancha muddat davomida advokatlik faoliyati bilan shug'ullangan bo'lishi kerakligiga to'xtaladigan bo'lsak, amaldagi qonunchilikka ko'ra, stajirovka rahbari bo'lish uchun kamida uch yillik ish stajiga ega bo'lish zarurligi belgilangan.

Fikrimizcha, qonun chiqaruvchi ushbu ish stajida umumiy ish staj yoki advokatlik faoliyatiga oid bo'lgan ish stajlardan qaysi birini nazarda tutganiga aniqlik kiritish hamda uni qonun darajasida belgilash kerak.

Xorijiy davlatlar, masalan, Rossiya Federatsiyasi[12], Ukraina [13], Belarus [14], Moldova [15], Qozog'iston [16], Turkmaniston [17], Armaniston [18], Litva [19] tajribasini tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, stajirovka rahbari bo'lish uchun advokat sifatida kamida besh yillik ish stajiga ega bo'lgan shaxs bo'lishi mumkin, ushbu muddat Gruziya [20], Tojikiston [21]da belgilanmagan.

Qayd etish joizki, o'tkazilgan ijtimoiy so'rov natijalariga ko'ra, "Stajirovka rahbari bo'lish uchun advokat qancha muddat davomida advokatlik faoliyati bilan shug'ullangan bo'lishi kerak deb o'ylaysiz?" degan savolga respondentlarning 134 nafari "3 yil", 16 nafari "4 yil", 77 nafari "5 yil va undan ortiq" deb, 15 nafari esa "javob berishga qiynalaman" deb javob berishgan.

Yuqorida ko'rsatilgan xorijiy davlatlar tajribasini o'rganish va ijtimoiy so'rov natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, stajirovka rahbari bo'lish uchun quyidagi asosiy talablar belgilanishi zarur:

- 1) benuqson obro'-e'tiborga ega bo'lishi kerak;
- 2) advokatning stajirovka rahbari sifatida tayinlanayotgan vaqtida unga nisbatan qo'llanilgan intizomiy jazo chorasi bo'lmasligi lozim;
- 3) advokat sifatida ma'lum bir muddat ishlagan bo'lishi zarur;
- 4) advokat Stajirovka rahbarlari reyestriga kiritilgan bo'lishi kerak;
- 5) advokat stajyor bilan ishlash uchun yetarli joy bo'lishi lozim.

Nazarimizda, stajirovka rahbarining advokatlik faoliyati bilan shug'ullanishi hamda stajyor bilan doimiy ishlashi uchun o'zining alohida joyi bo'lishi kerak. Mamlakatimizda aksariyat advokatlar advokatlik byurosi manzili o'zining yashash manziliga rasmiylashtirganligi, ushbu manzilda oila bilan birga turishini hisobga olib, qonunchilikka advokatlik byurosi advokatiga advokat stajyori bilan ishlashi uchun yetarli joyi bo'lgan taqdirda stajirovka rahbari bo'lish mumkinligi to'g'risida qoida kiritilishi lozim.

Qayd etish kerakki, asosiy ishga va doimiy daromadga ega bo'lgan shaxs ko'pchilik holatlarda kam oylik beriladigan advokatlik tuzilmasiga stajyor sifatida ishga kirishni istamaydi. Amaldagi qonunchilikka ko'ra, talabgor stajyor bo'lish uchun amalda ishlayotgan asosiy ish joyidan bo'shashi va advokatlik tuzilmasiga mehnat qonunchiligiga muvofiq ishga kirishi kerak.

Bu borada Ukraina qonunchiligi[22]ning ijobiy tajribasiga qaraydigan bo'lsak, stajirovka asosiy ishdan bo'sh vaqtda olti oy davomida amalga oshiriladi, bunda ish vaqtining umumiy hisobi va stajirovka rejasi kamida 550 soat bo'lishi zarur.

S.Abdraxmanova[23] "advokatlik kasbiga talabgorlar uchun bepul stajirovka o'tash dolzarb hisoblanib, pullik stajirovka o'tash advokat maqomini olish imkoniyatlarini cheklaydi" degan fikriga to'liq qo'shilamiz hamda advokat maqomiga ega bo'lishga talabgor advokatlik tuzilmasida stajirovkani asosiy xodim sifatida o'tashi lozim deb hisoblaymiz.

Xorijiy davlatlar qonunchiligida (Rossiya, Ukraina, Belarus, Tojikiston, Turkmaniston, Moldova, Qozog'iston, Armaniston, Fransiya, Germaniya) stajirovka o'tashning muddatlari advokaturaga oid qonunlarida aniq belgilab qo'yilgan. Milliy qonunchiligimizda stajirovka o'tash muddati qonunda emas, balki qonunosti hujjatida uch oydan ikki yilgacha ekanligi belgilangan. Fikrimizcha, ushbu normani O'zbekiston

Respublikasining “Advokatura to‘g‘risida”gi Qonunining 81-moddasida aniq belgilab qo‘yish zarur.

Endi ushbu davlatlarda stajirovkaning davom etish muddatlari to‘g‘risida to‘xtalib o‘tsak, misol uchun, Rossiya Federatsiyasi[24], Tojikiston[25], Turkmaniston[26], Qozog‘iston[27]da olti oydan bir yilgacha belgilangan bo‘lsa, ushbu muddat Belarus[28]da uch oydan olti oygacha, Armaniston[29]da bir yildan ikki yilgacha, Moldova[30]da stajirovka ko‘pi bilan yigirma to‘rt oy, bunda talabgor o‘n ikki oydan so‘ng malaka imtihonini topshirishi mumkin, Fransiya[31], Litva[32] va Germaniya[33], Ispaniya[34]da ikki yilni tashkil etadi.

Tahlillar shuni ko‘rsatdiki, ba‘zi xorijiy davlatlar qonunchiligida stajirovka o‘tash oraliq muddat tariqasida emas, balki aniq bir muddat sifatida belgilangan. Masalan, olti oy, bir yil, ikki yil. Ushbu tajribani Ukraina, Litva, Germaniya, Ispaniya qonunchiligida ko‘rish mumkin.

Fikrimizcha, aniq bir muddat qilib belgilashning ham ijobiy, ham salbiy jihatlari mavjud. Misol uchun, qonunchilikda stajirovkaning aniq muddati belgilanishi advokat maqomiga ega bo‘lishga talabgor shaxs uchun zarur kasbiy bilim va amaliy ko‘nikmalarning yetarlicha shakllanishiga olib kelishini ijobiy jihat deb ta‘kidlash mumkin. Biroq talabgor yetarlicha nazariy va kasbiy bilim hamda ko‘nikmalarga ega bo‘lgan taqdirda ham stajirovkaning belgilangan muddati tugashini kutishga, natijada ushbu shaxsning advokat maqomini olishi ma‘lum bir muddat ortga surilishiga olib kelishini salbiy jihat sifatida ko‘rsatish mumkin.

O‘zbekiston Respublikasi Advokatlari palatasining Toshkent shahar hududiy boshqarmasi huzurida tashkil etilgan malaka komissiyasi bergan statistika ma‘lumotiga ko‘ra, 2021-yilda jami 351 nafar talabgor shaxs malaka imtihoni topshirgan bo‘lib, shundan 147 nafari uch oy, qolgan 166 nafari boshqa turli muddatlarda stajirovka o‘tagan, 38 nafari esa stajirovka o‘tashdan ozod qilingan[35]. E‘tiborli jihati shundaki, 2021-yil holatiga ikki yil davomida stajirovka o‘tagan talabgorlarning soni atigi 30 nafarni tashkil etgan.

Tadqiqot ishi doirasida o‘tkazilgan ijtimoiy so‘rovda “Advokat stajiori tomonidan advokat maqomiga ega bo‘lishga tayyorlanishi hamda advokatlik faoliyati bilan shug‘ullanishi uchun yetarli kasbiy bilim va ko‘nikmalarga ega bo‘lishi uchun eng kamida qancha muddat zarur deb hisoblaysiz?” degan savolga respondentlarning 59 nafari “3 oy”, 72 nafari “6 oy”, 56 nafari “1 yil”, 21 nafari “2 yil” muddat yetarli degan fikrni bildirgan, 34 nafari “stajirovka davomida kasbga oid bilim va ko‘nikmalarni egallash bo‘yicha muddat belgilamaslik kerak” degan fikrni bildirgan.

Bizning fikrimizcha, xorijiy davlatlar qonunchiligining ijobiy tajribasini inobatga olib, ijtimoiy so‘rov va statistika ma‘lumotlaridan kelib chiqqan holda “Advokatura to‘g‘risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Qonunining 81-moddasida stajirovka muddati uch oydan ikki yilgacha davom etishi to‘g‘risidagi norma aslicha aks etishi lozim.

Amaldagi qonunchilikka ko‘ra, talabgor har uch oyga mo‘ljallangan stajirovka uchun yakka tartibdagi rejalarini tuzadi va bu reja advokatlik tuzilmasining (hududiy boshqarmaning) rahbari tomonidan tasdiqlanadi.

Stajirovka muddati davomida kundalik yuritilib, unda stajirovka rahbari tomonidan berilgan topshiriqlar va boshqa ishlar hisobot shaklida kiritilib boriladi. Shu bilan birga, stajirovka davrida stajyor tomonidan ikkita referat tayyorlanishi va ular advokatlik tuzilmasida himoya qilinishi kerak. Fikrimizcha, bugungi kunda referat

yozishning o'rniga sud-tergov amaliyotidagi real kazuslar hamda mantiqiy savollarga javob topish mexanizmini joriy etish zaruriyati mavjud.

Fransiya qonunchiligi ko'ra, advokatlik kasbiga kirish uchun juda qat'iy talablar qo'yilgan. Advokat maqomini olish uchun talabgorlarning nazariy bilim va amaliy ko'nikmalari tayyorgarligi, huquq magistr darajasiga ega bo'lishidan tashqari, advokatlarni professional tayyorlash hududiy markazlarida 18 oy davomida o'qish va bitiruv imtihonlarini topshirish kerak bo'ladi[36]. Advokat maqomiga ega bo'lishga talabgor maxsus professional tayyorlash markaziga kirish imtihonini ham topshirishi kerak.

O'qish davri uch bosqichdan iborat bo'lib, asosiy fanlarni o'rganish, nomzod bilan individual ishlash va advokat bilan amaliyot o'tashdan tashkil topgan [37].

Armaniston Respublikasi[38]da advokat maqomini olish tartibi nazariy va amaliy mashg'ulotlarni qamrab olgan advokatlik maktabida majburiy o'qitishni nazarda tutadi. Talabgor o'qishni tamomlaganidan keyin advokatlik faoliyatini amalga oshirishga asos bo'luvchi litsenziya olish uchun yagona imtihonni topshiradi.

Nazarimizda, ikkita referat tayyorlash va uni himoya qilish hozirgi kunda advokatlik faoliyati bilan shug'ullanishda zarur bo'lgan nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni egallash imkonini bermaydi, shuningdek, stajirovka o'tashdan kutilayotgan natijaga erishib bo'lmaydi. Shu bois, referat tayyorlash tizimidan voz kechish hamda Advokat stajyorining faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomning 21-bandiga stajirovka rahbari tomonidan har hafta uchun beriladigan moddiy huquq va protsessning dolzarb masalalari bo'yicha beshta mantiqiy savol va ikkita muammoli holat(keys)ga yozma javoblar, shuningdek, holat bo'yicha rasmiylashtiradigan hujjatga tegishli namunalarni tayyorlaydigan hamda ularni advokatlik tuzilmasining rahbar organi oldida stajirovka yakunlanmasdan oldin himoya qilinishi to'g'risidagi normani kiritish maqsadga muvofiqdir.

Stajyor stajirovka rahbari tomonidan tasdiqlanadigan yakka tartibdagi rejasida belgilangan yakuniy ishlarni o'z vaqtida va to'liq bajarganligi to'g'risida hisobot tayyorlaydi. Shundan so'ng stajirovka rahbari stajyorga tavsifnoma tayyorlab beradi hamda ushbu tavsifnoma advokatlik tuzilmasi rahbari imzosi va tuzilma muhri bilan tasdiqlanadi.

Fikrimizcha, stajirovka yakuni bo'yicha advokatlik tuzilmasiga

va stajirovka rahbariga stajyor tomonidan yakka tartibdagi rejasining bajarilish holati, stajirovka rahbari tomonidan har hafta uchun berilgan huquq va protsessning dolzarb masalalari bo'yicha mantiqiy savollar va muammoli holat (keys, kazus)larga tayyorlangan javoblarni advokatlik tuzilmasining rahbar organi oldida himoya qilganlik natijalaridan kelib chiqqan holda malaka imtihoni topshirishga tavsiya etish to'g'risida qaror qabul qilish vakolati bo'lishi lozim.

Shu bilan birga, stajirovka muddatini qonunchilikda belgilangan muddatgacha uzaytirish to'g'risida yoxud stajirovka o'tashning eng oxirgi muddati tugashi munosabati bilan stajyor bilan tuzilgan mehnat shartnomasi (kontrakt) bekor qilinish va stajyorni advokatlik tuzilmasidan chiqarish to'g'risida qaror qabul qilish vakolatini berish kerak.

Qayd etish kerakki, xorijiy davlatlar qonunchiligida stajirovka rahbari bilan advokat stajyorining birgalikda ishlashlari uchun rahbarni rag'batlantirish yoki muayyan huquqdan mahrum qilish mexanizmi yaratilgan.

Shu bois, Advokat stajyorining faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni advokat stajyori stajirovka rahbari bo'lgan advokatdan ijobiy xulosa olgan va malaka

imtihonini muvaffaqiyatli topshirgan taqdirda advokat Advokatlar palatasi hududiy boshqarmasi tomonidan moddiy rag'batlantirilishi mumkinligi, advokat stajyori stajirovka rahbari bo'lgan advokatdan ijobiy xulosa olgan, ammo malaka imtihonini muvaffaqiyatli topshira olmasa, aksincha, uni bir yilgacha stajyor olish huquqidan mahrum etilishi mumkinligi to'g'risidagi norma bilan to'ldirish taklif etiladi.

Yana bir muhim masalalardan biri shuki, O'zbekiston Respublikasida qabul qilingan stajirovkaga oid normativ-huquqiy hujjatlarda hamda O'zbekiston Respublikasi Advokatlar palatasining rasmiy veb-sayti[39]da ham advokat stajyorlari reyestri haqida ma'lumot mavjud emas.

Bu borada Rossiya Federatsiyasi qonunchiligi[40]ni o'rganadigan bo'lsak, 2020-yil 27-maydagi Rossiya Federatsiyasi Federal Advokatlar palatasi Kengashi qarorining 14-sonli bayonnomasi bilan tasdiqlangan Stajirovka o'tash tartibi to'g'risidagi nizomda advokat stajyorlarini reyestrda kirish tartibi belgilangan. Unga ko'ra, Advokat stajyorlari reyestrda reyestrda kiritish uchun taqdim qilinadigan hujjatlar, stajyor rasmiylashtirilgan raqam, uning familiyasi, ismi, otasining ismi, stajyor maqomini olish bilan bog'liq ma'lumotlar, advokat-rahbarning familiyasi, ismi, otasining ismi va rasmiylashtirilgan raqami, stajirovka muddati, stajyor haqidagi yozuvni o'zgartirish va stajyor maqomini tugatish to'g'risida ma'lumotlar hamda reyestrda kiritish va chiqarib yuborish asoslari bo'lishi lozim[41].

Litva qonunchiligi[42]ga ko'ra, advokat yordamchisi bu Litva advokat yordamchilari ro'yxatiga kiritilgan va advokatlik faoliyatiga tayyorgarlik ko'rmoqchi bo'lgan jismoniy shaxs hisoblanadi. Ma'lumot o'rnida, mazkur davlat qonunchiligida "advokat stajyori" lavozimi o'rniga "advokat yordamchisi" tushunchasi qo'llaniladi.

Polsha[43]da ham advokatlar va advokat stajyorlarining ro'yxati mavjud bo'lib, aynan ularning advokat yoki advokat stajyori ekanligi rasmiy saytdan aniqlanadi. Xuddi shunday tartib Xorvatiya[44]da ham mavjud.

O'zbekiston Respublikasi Advokatlar palatasi Toshkent shahar hududiy boshqarmasining ma'lumotiga ko'ra, 2021-yil davomida 87 nafar advokat stajyori, 2022-yilning yanvar-aprel oylarida 50 nafar advokat stajyori Toshkent shahrida joylashgan advokatlik tuzilmalarida stajirovka o'tash uchun ro'yxatdan o'tgan[45]. Ammo ushbu statistika ma'lumotlari Advokatlar palatasi va uning hududiy boshqarmalarining rasmiy saytlarida ochiqdanmagan[46].

Fikrimizcha, ushbu mexanizmning milliy qonunchilikka kiritilishi advokatlik tuzilmalarida stajirovka o'tayotgan va kelajakda advokat maqomiga ega bo'lish istagida bo'lgan talabgor shaxslar hamda stajirovka rahbarlari to'g'risida Advokatlar palatasida aniq tahliliy ma'lumot bo'lishiga, qog'ozbozlikning oldi olinishiga, advokat bo'lmoqchi bo'lgan yosh mutaxassislarning stajirovka rahbarini tanlashda kengroq imkoniyat bo'lishiga, shuningdek, tadqiqotchilar tomonidan stajirovka o'tash bilan bog'liq holatlar yetarlicha o'rganilishiga va kelgusida asoslantirilgan takliflar ishlab chiqilishiga olib keladi.

Shu munosabat bilan, Advokat stajyorining faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni Advokat stajyorlari reyestrini shakllantirish va yuritish tartibi O'zbekiston Respublikasi Advokatlar palatasi tomonidan belgilanishi haqidagi 301-band bilan to'ldirish zarur.

Yana bir tahlil qilinishi kerak bo'lgan masalalardan biri bu ayrim toifadagi shaxslarni ma'lum bir shartlarni bajarganidan so'ng stajirovka o'tashdan ozod qilish hisoblanadi[47].

Amaldagi qonunchilikka ko'ra, quyidagi lavozimlarda uch yil davomida ishlagan shaxslar advokatlik tuzilmasida stajirovkadan o'tmasdan malaka imtihonida ishtirok etishga haqli ekanligi belgilangan:

- 1) davlat organlari va tashkilotlarining yuridik xizmati xodimi sifatida;
- 2) sudya, tergovchi, surishtiruvchi yoki prokuror.

Fikrimizcha, ushbu lavozimlarda ishlagan shaxslarni stajirovka o'tashdan ozod qilishdan oldin, ularning ishdan bo'shashining asos va sabablarini sinchkovlik bilan, har tomonlama va xolisona o'rganib chiqish kerak. Masalan, 2021-yilda Sudyalar oliy kengashi qarori bilan 38 nafar sudyaning vakolati muddatidan ilgari tugatilgan bo'lib, shundan 19 nafari sudyalik qasamyodi va "Sudyalar odobi kodeksi" talablarini buzgan[48]. Mazkur holat bo'yicha sudyalar salbiy xulosa bilan ishdan bo'shatilgan hisoblandi va ularni stajirovkadan ozod qilmaslik mantiqan to'g'ridir.

Shuningdek, stajirovka o'tashdan ozod qilinishi nazarda tutilgan shaxslar ushbu lavozimdan ishdan bo'shaganidan so'ng aniq bir cheklangan muddat davomida, masalan ishdan bo'shaganidan keyin bir yil davomida, advokat maqomiga ega bo'lish uchun malaka komissiyasiga hujjatlarni topshirish shartini ham kiritish kerak deb hisoblaymiz. Chunki shaxs ma'lum bir vaqt davomida yuridik sohada faoliyat yuritmasa, amaliy ko'nikmalari bilan birga professionallikni ham yo'qotishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Advokatlar palatasining Toshkent shahar hududiy boshqarmasida stajirovka o'tash davomida aniqlandiki, Davlat xavfsizlik xizmati tergovchilariga tegishli mehnat daftarchasi o'zlariga berilmasligi sababli ular vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan ma'lumotnoma asosida stajirovkadan ozod qilinmoqda.

Xuddi shuningdek, ichki ishlar va bojxona organlarining surishtiruvchi va tergovchilariga tegishli bo'lgan mehnat daftarchalarida ushbu shaxslarning surishtiruvchi va tergovchi lavozimlarida ishlaganligi yozilmasligi aniqlandi. Amaliyotda ushbu shaxslar ham malaka komissiyasiga stajirovkadan ozod qilish uchun vakolatli organ tomonidan tasdiqlangan ma'lumotnoma taqdim etishmoqda. Bu esa amaldagi advokaturaga oid qonunchilik hujjatlari talablariga zid hisoblanadi.

Advokatlar o'rtasida o'tkazilgan ijtimoiy so'rovda 187 (12,1) nafar respondent davlat organlari, xo'jalik boshqaruvi organlari, davlat korxonalari, muassasalari va tashkilotlarining yuridik xizmat xodimlari, sudya, tergovchi, surishtiruvchi yoki prokuror lavozimida kamida uch yil yuridik mutaxassislik bo'yicha ish stajiga ega bo'lgan shaxslarning ham stajirovka o'tashi shart degan fikrni bildirgan[49].

Bu borada Moldova qonunchiligi[50]da doktorlik ilmiy darajasiga ega bo'lgan, shuningdek, sudya yoki prokuror lavozimida o'n yildan kam bo'lmagan ish stajiga ega bo'lgan, agar olti oy davomida iste'foga chiqqanidan keyin ular advokatlik faoliyati bilan shug'ullanish uchun litsenziya olishga ariza bilan murojaat qilgan shaxs professional stajirovka o'tashdan ozod qilinishi belgilangan.

Ukraina qonunchiligi[51]da malakaviy imtihon topshirishga ruxsat so'rab murojaat qilgan kun, shaxs oxirgi ikki yil davomida bir yildan kam bo'lmagan muddatda advokat yordamchisi sifatida ish stajiga ega bo'lsa, stajirovka o'tashdan ozod qilinadi.

Qozog'iston qonunchiligida stajirovka o'tamaydigan ayrim shaxslar ro'yxati ko'rsatib o'tilgan[52]. Qozog'iston qonunchiligi bo'yicha xulosa qiladigan bo'lsak, stajirovka o'tashdan ozod qilinishi belgilangan shaxslar faqatgina sudyalardir. Shuningdek, pensiya yoshiga to'lgan yoki sudyalik lavozimini egallashning eng yuqori yoshiga to'lgan, tibbiy xulosaga ko'ra, professional vazifalarini kelgusida bajarishga

to'sqinlik qiladigan salomatlik holatida bo'lgan sudyalari stajirovka o'tashdan ozod qilinishi nazarda tutilgan [53].

Fikrimizcha, ushbu sudyalarni stajirovka o'tashdan ozod qilish qonunchilikda belgilanganligi ijobiy holat bo'lishi mumkin, lekin ularning yoshi, sog'lig'i hamda malakali yuridik yordam ko'rsatish kafolatini ta'minlash nuqtayi nazaridan stajirovka o'tashdan ozod qilmaslik masalasini chuqur o'rganish zarur.

Bu borada Fransiya qonunchiligida hududiy professional ta'lim markazlarida maxsus ta'lim tayyorgarligidan o'tish majburiydir, shundan keyingina imtihon topshirish mumkin. Shunisi e'tiborga loyiqki, Fransiyada advokat maqomiga talabgorlarning hammasi ham hududiy professional ta'lim markazlari kirish imtihonidan o'ta olmaydilar. Huquq fanlari doktori ilmiy darajasiga ega bo'lgan shaxslar hududiy professional ta'lim markazlarining nazariy va amaliy mashg'ulotlariga kirish imtihonlarisiz qabul qilinadi[54].

Ozarbayjonda ilgari advokat (advokatlik faoliyati intizomiy jazo chorasi qo'llash asosida tugatilgan shaxslar bundan mustasno) bo'lgan va sobiq sudya yozma test yoki majburiy ta'limdan o'tmasdan, og'zaki suhbatdan o'tib advokat bo'lishi mumkin[55].

Belarus qonunchiligi[56]da ilgari uch yil davomida advokatlik faoliyatini amalga oshirgan shaxsga stajirovka o'tash talab qilinmaydi, agar advokatlik faoliyati tugatilgan kundan boshlab besh yildan ortiq vaqt o'tmagan bo'lsa, advokatlar uyushmasidan obro'sizlantiruvchi holatlar tufayli chiqarilgan (ishdan bo'shatilgan) shaxslar bundan mustasno.

Bu borada B.Salomovning "ilgari kamida 3 yil advokatlik faoliyati bilan shug'ullanib, o'z ixtiyoriga ko'ra, advokaturadan ketgan va oradan 6 yil o'tmasdan yana advokatlik maqomini olish istagini bildirgan shaxslarga stajirovkani o'tamasdan malaka imtihonini topshirishga ruxsat berishni nazarda tutuvchi normalarni sohani tartibga soluvchi qonun hujjatiga kiritish maqsadga muvofiq" [57] degan fikrga qisman qo'shilaman. Nazarimizda, advokatura kasbiga qaytish muddatini 6 yil emas, balki qisqaroq muddatga (masalan, 1, 2, 3 yil) belgilash kerak deb hisoblaymiz.

Shuningdek, advokatlar o'rtasida o'tkazilgan ijtimoiy so'rovda 208 (13,4) nafar respondent ilgari advokat bo'lgan, lekin o'z ixtiyoriga ko'ra (bunda intizomiy yoki jinoiy javobgarlikka tortilmagan bo'lishi kerak) advokatura tizimidan ketgan shaxslarga advokat maqomini olish uchun stajirovka o'tmasdan malaka imtihonini topshirishga ruxsat berish kerak degan fikrni bildirgan[58].

Fikrimizcha, milliy qonunchiligimizga o'tkazilgan ijtimoiy so'rov natijalari, olimlarning fikrlari hamda Belarus va Ozarbayjon qonunchiligidan kelib chiqib, uch yil davomida advokatlik faoliyatini amalga oshirgan shaxsga, yurisprudensiya yo'nalishidagi oliy ta'lim muassasalari, yuridik kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash muassasalarining kamida uch yil yuridik mutaxassislik bo'yicha ish stajiga ega bo'lgan pedagog kadrlari stajirovka o'tashdan ozod qilinadiganlar ro'yxatiga kiritish maqsadga muvofiq.

Advokatlar palatasining Toshkent shahar hududiy boshqarmasi huzurida tashkil etilgan malaka komissiyasi ma'lumotiga ko'ra, 2021-yil davomida jami 351 nafar talabgor shaxs malaka imtihoniga hujjat topshirgan bo'lib, shulardan 38 nafari stajirovkadan ozod qilingan. Tahlillarga ko'ra [59], stajirovkadan ozod qilinganlarning aksariyati ichki ishlar organlari tergovchilari hisoblanadi[60].

Qozog'iston qonunchiligi [61]da ham stajirovka o'tash bilan bog'liq o'ziga xos xususiyatlari mavjud, jumladan, stajirovkani muvaffaqiyatli o'taganligi to'g'risidagi xulosa

advokatlar hay'ati prezidumi tomonidan tasdiqlangan kundan boshlab uch yil davomida haqiqiy hisoblanishi belgilangan. Bundan tashqari, stajirovkadan muvaffaqiyatli o'tmagan shaxs yana stajirovka o'tash uchun umumiy asoslarda ruxsat berilishi belgilangan.

Bayon qilinganlardan kelib chiqib, Advokat stajyorining faoliyatini tashkil etish tartibi to'g'risidagi nizomni stajirovkani muvaffaqiyatli o'tagan advokat stajyorlari stajirovka muddati tamomlangan vaqtdan boshlab ikki yil ichida advokat maqomini olish uchun malaka imtihonini topshirishi mumkinligi, ushbu muddat o'tkazib yuborilgan taqdirda u umumiy asoslarda yana stajirovkani o'tishi kerakligi to'g'risidagi huquqiy normani aks ettiruvchi 281-band bilan to'ldirish taklif etiladi.

Yuqorida qonunchilikka taklif etilayotgan normalar, birinchidan, stajirovka bilan bog'liq munosabatlarni tartibga solishga qaratilgan bo'lsa, ikkinchidan, advokat maqomiga ega bo'lishga talabgor shaxs hamda stajirovka rahbarining huquq va majburiyatlari aniq belgilanishini nazarda tutadi.

XULOSALAR

1. Advokatura institutini yosh malakali kadrlar bilan to'ldirish, xuddi shuningdek, yuridik mutaxassislik bo'yicha ish stajiga ega malakali kadrlarning huquqlarini cheklamaslik nuqtayi nazaridan talabgor shaxsga yuridik mutaxassislik bo'yicha ish stajiga ega bo'lish yoki stajirovka o'tash talablaridan birini tanlash huquqini berish kerak degan xulosa kelindi.

2. Xorijiy davlatlar qonunchiligining ijobiy tajribasini inobatga olgan holda advokat stajyori va stajirovka rahbariga qo'yilgan talablar, stajirovka muddati, advokat stajyori va stajirovka rahbarlarining reyestrini joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

3. Xorijiy davlatlar qonunchiligining ijobiy tajribasini inobatga olgan holda stajirovkani muvaffaqiyatli o'tagan advokat stajyorlari stajirovka muddati tamomlangan vaqtdan boshlab ikki yil ichida advokat maqomini olish uchun malaka imtihonini topshirishi zururligi, aks holda umumiy asoslarda yana stajirovka o'tashi lozimligi, stajirovka rahbarini rag'batlantirish yoki bir yil muddatga stajirovka rahbari bo'lish huquqidan mahrum qilish mumkinligi, stajirovka o'tashdan ozod qilinadigan shaxslar ro'yxatini kengaytirish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2009-y., 13-son, 152-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 08.01.2018-y., 10/18/1928-1/0520-son, 13.12.2018-y., 10/18/1928-2/2305-son;

2. Рагулин А.В., Шайхуллин М.С. Современные проблемы и тенденции профессионального развития адвоката // Евразийская адвокатура, № 5(6) 2013., – С. 43.

3. Соловьева Ю. Анализ опыта регулирования правового статуса адвоката в Федеративной Республике Германия с позиций возможности его использования в Российской Федерации // Вестник университета имени Кутафина О.Е. (МГЮУ), № 11/2020. –С.226-227.

4. Salomov B., Davlyatov V., Pardayev S., Sayfiyeva G. O'zbekistonda advokatura: joriy holati va rivojlanish istiqbollari (tahliliy ma'lumot). - Toshkent: Baktria press, 2020. –B. 52.

5. Мамедов Н., Голубев В. Порядок приобретения статуса адвоката: опыт Российской Федерации и зарубежных стран // Юридические науки, Вестник КГУ., № 2, 2017. –С. 197.

6. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2009-y., 13-son, 152-modda; Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 08.01.2018-y., 10/18/1928-1/0520-son, 13.12.2018-y., 10/18/1928-2/2305-son
7. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 01.11.2019-y., 07/19/4502/3977-son; Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 24.07.2021-y., 06/21/6268/0700-son
8. Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi, 06.12.2019-y., 09/19/971/4114-son; 24.12.2020-y., 09/20/806/1662-son
9. https://zib.com.ua/ua/print/23859-kak_budut_prohodit_stazhirovku_buduschie_advokati.html
10. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b4a99200249f11e58a4198cd62929b7a?jfwid=nq76mm5vj>
11. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126609&lang=ru
12. <https://docs.cntd.ru/document/901819236>
13. https://kodeksy.com.ua/ka/ob_advokature_i_advokatskoj_deyatel_nosti/download.htm
14. https://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_advokature.htm
15. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126609&lang=ru
16. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1800000176>
17. <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/86642/98169/F1895252782/TKM86642.pdf>
18. <https://www.arlis.am/documentview.aspx?docid=78982>
19. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/b4a99200249f11e58a4198cd62929b7a?jfwid=nq76mm5vj>
20. <https://matsne.gov.ge/en/document/download/15472/15/en/pdf>
21. <http://ncz.tj/content/закон-республики-таджикистан-об-адвокатуры-и-адвокатской-деятельности>
22. https://zib.com.ua/ua/print/23859-kak_budut_prohodit_stazhirovku_buduschie_advokati.html
23. Абдрахманова С.Ж. Совершенствование адвокатской деятельности в Республике Казахстан // Вестник Института законодательства РК, № 4 (45) 2016, – С.59.
24. <https://docs.cntd.ru/document/901819236>
25. <http://ncz.tj/content/закон-республики-таджикистан-об-адвокатуры-и-адвокатской-деятельности>
26. <https://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/ELECTRONIC/86642/98169/F1895252782/TKM86642.pdf>
27. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1800000176>
28. https://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_advokature.htm
29. https://www.legislationline.org/download/id/7436/file/Armenia_law_advocacy_2004_ru.pdf
30. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126609&lang=ru
31. Заборовский В.В. Правовая природа квалификационного экзамена на получение статуса украинского адвоката. // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения № 1 –2017. –С. 91.
32. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.445415?jfwid=i3h7wi2cr>

33. <https://www.gesetze-im-internet.de/brao/>
34. Система адвокатуры Испании // Advokat. 2020 г., №3. –С. 44-48.
35. O'zbekiston Respublikasi Advokatlar palatasining 2022-yil 17-martdagi 07-08-425/320-son xati.
36. Абрамов В.Ю. Порядок приобретения статуса адвоката и его правовой статус // Научно-образовательный журнал для студентов и преподавателей «StudNet» №5/2020. –С. 477-478.
37. Морозов Н.В. Основы правового положения адвоката по законодательству Франции // Адвокат-ская практика. – 2006. – № 18. [Электронный ре-сурс]. – Режим доступа: <http://www.center-bereg.ru/j2469.html> (дата обращения: 14.01.2017)
38. Мамедов Н.А., Голубев В. Порядок приобретения статуса адвоката: опыт Российской Федерации и зарубежных стран. // Юридические науки, Вестник КГУ., № 2, 2017. –С. 197.
39. <https://paruz.uz/posts/stazheru-i-pomoschniku>
40. <http://ap-37.ru/dokumenti/polozhenie-o-prohozhdanii-stazhirovki/>
41. Qodiraliyev S. Issues of improving the activities of the chamber of advocates. – 2021.
42. <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/TAIS.450539/>
43. <https://rejestradwokatow.pl/prawnikzagraniczny>
44. Сарычев Д.В. Адвокатура в Республике Хорватия // Евразийская, адвокатура, № 5 (42) 2019., –С. 33.
45. O'zbekiston Respublikasi Advokatlar palatasining 2022-yil 17-martdagi 07-08-425/320-son xati.
46. Kamola K. SPECIFICS OF LEGAL ASSISTANCE UNDER AN AGREEMENT OF LEGAL AID CONCLUDED BY AN ATTORNEY //World Bulletin of Management and Law. – 2022. – Т. 13. – С. 130-131.
47. Нурумов Д. Адвокат сўровининг назарий-ҳуқуқий асослари //Общество и инновации. – 2022. – Т. 3. – №. 8/С. – С. 296-300.
48. <https://xs.uz/uzkr/72368>
49. Davlyatov V. Advokatura va advokatlik faoliyati bo'yicha o'tkazilgan sotsiologik tadqiqot natijalari tahlili. – Т.: «Akademnashr» nashriyoti, 2021. –В.76-77.
50. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126609&lang=ru
51. https://kodeksy.com.ua/ka/ob_advokature_i_advokatskoj_deyatel_nosti/download.htm
52. https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z000000132_
53. Давлятов В. Х. ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА И ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО СТАТУСА АДВОКАТСКИХ ФОРМИРОВАНИЙ //Review of law sciences. – 2020. – №. 1. – С. 188-191.
54. Соловьева Ю. Некоторые особенности регулирования правового статуса адвоката в России и Франции // Журнал EURASIAN, ADVOCACY, 6(19), 2015. –С. 32.
55. Беззащитные защитники: Системные проблемы адвокатуры Азербайджана – Доклад миссии МКЮ
56. 2016 г. –С. 22-24.
57. https://kodeksy-by.com/zakon_rb_ob_advokature.htm

58. Salomov B., Davlyatov V., Pardayev S., Sayfiyeva G. O'zbekistonda advokatura: joriy holati va rivojlanish istiqbollari (tahliliy ma'lumot). - Toshkent: Baktria press, 2020. –B. 52-53.

59. Davlyatov V. Advokatura va advokatlik faoliyati bo'yicha o'tkazilgan satsiologik tadqiqot natijalari tahlili. – T.: «Akademnashr» nashriyoti, 2021. –B.79-80.

60. Matkarimov Q. Q., Xoliqov S. I. O. G. L. XORIJIY DAVLATLARDAGI OILAVIY MEDIATORLARGA QO 'YILADIGAN TALABLAR VA ADVOKATNING MEDIATOR SIFATIDAGI OILAVIY NIZOLARNI HAL ETISH TAJRIBASI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 3. – C. 58-71.

61. O'zbekiston Respublikasi Advokatlar palatasining 2022-yil 17-martdagi 07-08-425/320-son xati.

62. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1800000176>